

Írta: Zsámbéki Eszter

A GYÁMI, GONDOZÓI TANÁCSADÓI MUNKA TAPASZTALATAI A FŐVÁROSI GYERMEKOTTHONOKBAN

A gyámi, gondozói tanácsadói munka nem túl népszerű feladat. Nincsenek hagyományai, nincs kidolgozott módszertana, és a törvényben sem sikerült precízen megfogalmazni, hogy mi a szerepe. Már maga az elnevezés is félreértésekre adhat okot, hiszen ha a gyámi és a gondozói szavak közé nem tesznek vesszőt, vagy nem tulajdonítanak jelentőséget a vesszőnek, akkor nem teljesen világos, hogy a tanácsadó gondozza-e a gyámot, vagy a gyám gondozói munkáját kell a tanácsadónak segíteni. A három melléknévi igenév egymásutánisága, halmozása mindenképpen szerencsétlen, és – talán ettől is, de még inkább a hosszúsága miatt – mára már csak gyámi tanácsadói munkáról beszél mindenki.

A gyermekvédelemben betöltött szerepe csak kevesek számára egyértelmű. Nagy a bizonytalanság ezzel kapcsolatban, s ez a mi számunkra azért említésre méltó, mert fokozza a gyámi tanácsadókkal szembeni bizalmatlanságot, akár gyermekotthoni, akár nevelőszülői gyámokról van szó. De maguk a gyámhivatalok is táplálhatnak ellenérzéseket a gyámi tanácsadókkal szemben.

Miért van ez így? Hiszen a gyámi tanácsadás alapvetően szolgáltatás, mint ahogy az egész TEGYESZ szakmai és módszertani szolgáltató intézményként kell, hogy funkcionáljon. Tehát semmiképpen nem hatóság, bár bizonyos jogosítványainál fogva (pl. fellebbezési jog) tevékenysége, léte megélhető hatalmi pozícióként is. Fokozottan érvényes ez az a gyámi tanácsadásra, hiszen a 15/1998-as rendelet 150. §-a is így fogalmaz: „A szakszolgálat (s ezen belül értelemszerűen a Gyámi Tanácsadói Szolgálat) szakmailag folyamatosan segíti és ellenőrzi a gondozott gyermek gyámjának, gondozójának gondozói, nevelői, illetve gyámi tevékenységét.” A 152. § pedig már konkrétan nevesíti is azokat a jogosítványokat, amelyekkel élhetünk – sőt, élnünk is kell -, amikor így fogalmaz: „Ha a szakszolgálat azt tapasztalja, hogy a gyám a kötelességeit nem teljesíti, vagy nem megfelelően teljesíti, javaslatot tehet a gyámhivatalnak a gyámi jogkör korlátozására, illetve a gyám felmentésére vagy elmozdítására.”

Érthető tehát a gyámok hol óvatosabban, hol szembetűnőbben megnyilvánuló gyanakvó, távolságtartó, néha figyelemelterelésre irányuló magatartása a gyámi tanácsadókkal szemben, hiszen kétségtelenül van okuk az óvatosságra, és sajnos takargatnivalójuk is van, de erről később szólnék részletesebben.

A gyámi tanácsadói munka e kétféle jellege – tehát a segítői és ellenőrzői funkció – okozza a gyámi tanácsadók tevékenységének legnagyobb nehézségét. Ez ugyanis már felvet egy fontos módszertani kérdést, nevezetesen azt, hogy hogyan lehet megtalálni és megőrizni ezt a kényes egyensúlyt a segítés, tehát a szolgáltatás, és az ellenőrzés, tehát a hatósági jelleg között? Különösen élesen vetődik fel ez a kérdés akkor, amikor a TEGYESZ-szel szemben kétségtelenül tapasztalható egy régóta meglévő szembenállás a volt intézeti gyám jogosítványaiból kifolyólag, és akkor, amikor egy mindenki számára új és ismeretlen tevékenységet kell elfogadtatni szinte az egész szakmával, beleértve a gyámhivatalokat is.

Első hallásra talán kevésbé érthető, hogy a gyámhivatalok is viseltethetnek ellenszenvvel a gyámi tanácsadói munka iránt, hiszen nekik alapvetően örülniük kéne annak, hogy van, aki segítséget nyújt a munkájukhoz abban, hogy figyelemmel kísérhessék a gyámok tevékenységét. A gyámok ugyanis a gyámhivatalok felügyelete alatt kell, hogy végezzék munkájukat, de az intézeti gyámság megszűnésével ennyi gyám feladatvégzésének

ellenőrzése nyilvánvalóan nem lenne megoldható gyámi tanácsadók közbeiktatása nélkül. Mégis, közülük sokan élik meg a gyámi tanácsadók munkáját okvetetlenkedésnek, fontoskodásnak, gyakran munkájuk akadályozójának, esetleg -szélsőséges esetben – kompetenciájukat sértő teljesen felesleges mellékszereplőnek.

Nagyon gyakori, szinte mindennapi tapasztalatunk az, hogy a gyermekotthoni gyámok közvetlenül a gyámhivatalokat keresik meg különböző problémáikkal, leggyakrabban egy gyermek áthelyezésének kérelmével. A gyámhivatalok általában e kérésnek eleget is tesznek, előidézve ezzel azt a helyzetet, hogy a szakszolgálat az egyéni elhelyezési terv készítésekor már csak egy megkötött megállapodást legalizál. A gyámi tanácsadó – ha egyáltalán idejében értesül erről – legtöbbször nem ért egyet e háttérben megkötött megállapodásokkal, s itt elindulhat a konfliktusok sorozata. Gyámok és gyámhivatalok közös erővel szidják a számításaikat keresztülhúzni igyekvő, akadékoskodó gyámi tanácsadót. Ember legyen a talpán az a gyámi tanácsadó, aki kibírja ezeket az övön aluli ütések, s persze közvetlen felettesei is gyakran óvatosságra intik, hiszen veszélyben a TEGYESZ jó híre. (Hogyan is lehet megőrizni azt a bizonyos kényes egyensúlyt?!) Pedig a gyámi tanácsadó nem csinált mást, csak azt, ami a dolga. Védte a gyermek érdekeit, szem előtt tartotta a törvény alapelveit. Komolyan gondolta, hogy testvéreket nem illik egymástól elválasztani, vagy azt, hogy beiskolázás miatt nem kéne otthonváltásra kényszeríteni a gyermeket. Esetleg azt kifogásolta, hogy az ország másik csücskében élő nevelőszülőhöz történő helyezés miatt sérül a gyermek saját vérszerinti szüleivel való kapcsolattartási joga, a vérszerinti szülő jogairól itt nem is beszélve. Vagy egyszerűen csak arra gondolt, hogy minden áthelyezésnél sérül a gyermek állandóságához való joga.

Azon már meg se lepődik, hogy az esetek zömében nem készült el a gyermekek egyéni gondozási-nevelési terve, ahol pedig mégis, ott általában köszönőviszonyban sincs az egyéni elhelyezési tervvel. Ott, ahol pusztán azért, mert kell, készülnek ugyan gondozási-nevelési tervek, de ezeket általában a nevelőtanár egyedül – a gyerek bevonása nélkül – készíti (van, ahol a növendékügyi előadó), a vérszerinti szülővel való együttes tervkészítés követelményét pedig nem is nagyon értik. Nem világos még ma sem – a törvény hatálybalépése után két és fél évvel – hogy ezek a tervek mire valók, miért készülnek, s az abban leírtak általában senkinek sem fontosak. Igaz ez sajnos a gyámhivatalokra is.

Ez a tény pedig sok mindenről szól, leginkább az együttműködés hiányáról, amit pedig a törvény előír. De szól sajnos arról a szemléletről is, hogy „nekem ezek a papírok nem fontosak, úgyis azt csinálom, amit én a legjobbnak találok.” És szól arról is, hogy ezt egy gyám meg is teheti, mert semmilyen következménye nincsen az egyéni elhelyezési tervben leírtak be nem tartásának. Még a gyámhivatali határozatban leírtaknak sem, mert gyakran ezt magukra nézve nem tartják kötelező érvényűnek. Gond nélkül figyelmen kívül lehet hagyni a kapcsolattartásra vonatkozó szabályozást, vagy akár a gyermek hatóság által megállapított lakcímre történő bejelentési kötelezettségét. Találkoztunk már olyan gyámmal is, aki határozottan, és némi indulattal a hangjában kijelentette, hogy ő márpedig nem jelenti be sehová a gyermeket, őt nem érdekli, hogy mi van a határozatban. Mit tehet a gyámi tanácsadó, ha a gyám nem tartozik az önkéntesen jogkövető állampolgárok közé? Először megpróbálja meggyőzni, aztán figyelmezteti, hogy kénytelen lesz jelezni a gyámhivatalnak. Aztán vár, hátha mégis meggondolja magát a gyám. És mit csinál a gyámhivatal? Ha a kapcsolattartás elmulasztásáról van szó, akkor általában nem tulajdonít neki túl nagy jelentőséget. Viszont ha a lakcímre történő bejelentés elmulasztásáról értesül, akkor már ingerültebbé válik, hiszen ez már őt is érinti, nem tudja áttenni az iratanyagot másik gyámhivatalhoz. Tőlünk kérdezi, mi a teendő?

A „nem fontos, hogy mi van az egyéni elhelyezési tervben, én vagyok a gyám, az igazgató, azt csinállok, amit akarok” szemléletből táplálkozik a gyakori patronáltatás. Sajnos ebben partnerek a gyámhivatalok is, gyakran az ő tudtukkal történik az egyébként jó szándékú, de szakmailag mégis teljesen elfogadhatatlan patronáltatás, abban a reményben, hogy a patronáló szülőből majd nevelőszülővé képez a TEGYESZ. Szélsőséges esetben még fedezni is képesek a gyámot a gyámi tanácsadó előtt, és úgy valóban a gyámi tanácsadó az utolsó, aki megtudja a patronáltatás tényét.

Mit tehet ilyenkor a gyámi tanácsadó? És ez most nem költői kérdés, szeretnénk rá választ kapni valakitől. Valakitől, aki érti, hogy az átmeneti nevelt gyermek azért van átmeneti nevelésben, mert van remény a hazagondozásra, a szoros kapcsolat fenntartására, egy idegen családhoz fűződő kapcsolat kiépítése pedig megzavarhatja a gyermek vérszerinti családtagjaihoz fűződő viszonyát. Valakitől, aki tudja, hogy az egyéni elhelyezési tervben a vérszerinti kapcsolatok ápolásának céljából történtek a feladatkijelölések, valakitől, aki hiszi, hogy csak felkészített, és arra kompetens személyek (pszichológusok, FIKSZ-trénerek) által alkalmasnak találtatott felnőtteket engedhetünk a gyermek közelébe, valakitől, aki átérzi ennek a felelősségét, és aki velünk együtt azt gondolja, hogy a gyermekvédelemben nem lehetnek egyéni döntések, még akkor sem, ha ezeket maga a gyám hozza.

Az egyéni döntések egy másik válfaja az, amikor különböző otthonok gyámjai egymás között adják-veszik a gyerekeket. Van, ahol erről tud a gyámhivatal, van, ahol nem. Egyéni elhelyezési terv azonban, de még határozat sincs erről, ennek ellenére a gyerek már fél éve, vagy még régebben az új gondozási helyen van. A túlterheltségből kifolyólag a gyámi tanácsadó csak későn értesül a dologról, akkor, amikor már semmit sem tehet. A gyermek már így-úgy, de beilleszkedett. Lehet, hogy rosszul érzi magát új helyén, és szívesen visszamenne régi otthonába, de ott visszafogadásától elzárkóznak. Nyilván nem véletlenül akartak tőle megválni. Mit tehet a gyámi tanácsadó? Hiszen egyrészt levegőnek nézték, kijátszották, másrészt pedig nem tudta megvédeni a gyermeket, akit senki nem kérdezett arról, hogy ő mit szeretne, csak megfogták és átvitték. Ezzel esetleg a testvérétől is elválasztották. A szülőt sem kérdezte senki, és miután határozat nincs, a szülő elesett a jogorvoslati lehetőségétől. Utólag persze készül majd egyéni elhelyezési terv is, határozat is, de miről is szól mindez? Túl azon, hogy a gyermek érdekei súlyosan sérültek, a TEGYESZ minden ilyen esetben veszít a hiteléből, kullog az események után, meglévő helyzeteket legalizál, nem tölti be sem a segítői, sem az ellenőrzői funkcióját. Igaz, nem is konfrontálódott senkivel, ami – mint tudjuk – nem mindig következmény nélküli. Elébe mehetett volna az eseményeknek, ha nem 150-es esetszámmal dolgozna. Segíthetett volna, ha idejében odaér. De hiába szeretne inkább segíteni, mint ellenőrizni, ha jószerével félévente egyszer tud csak találkozni gyerekekkel, gyámmal egyaránt!!!

Szomorú tapasztalatok ezek, de persze vannak azért jók is. Találkoztunk már gyámokkal, akik igazi körültekintéssel látják el feladataikat, és beszélgettünk már gyerekekkel – nem is kevéssel -, akik jól érzik magukat ott, ahol vannak. De ritkán tudunk csak találkozni velük ahhoz, hogy meggyőződjünk arról, hogy ez nem csak egy felületes benyomás. Ha ugyanis nem tudunk elmélyültebb kapcsolatot kiépíteni a gyerekekkel, miért lennének hozzánk őszinték? Miért hinnék el, hogy meg lehet bennünk bízni, és nem lesz bajuk abból, ha nyíltan beszélnek velünk? Ki védi meg őket, ha hétvégén haza akarnak menni, de büntetésből nem mehetnek, ha találkozni szeretnének testvéreikkel, akik máshol vannak, de ezt nem szervezi meg senki, ha más iskolába szeretnének járni, mint ahová beírátták őket, és még sorolhatnánk!

Jó lenne, ha minden gyermek tudná, hogy ki a gyámi tanácsadója, hogy mikor és hogyan léphet vele kapcsolatba, ha szüksége van rá. De ezek csak elérhetetlen álmok. Ehhez ugyanis 40-es esetszámmal kéne dolgozni.